

Kiza Magendane

**Met Nederland
in therapie**

2021 Prometheus Amsterdam

Voor Eva, Maria, Debora, Annelies, Alie en Daphne

© 2021 Kiza Magendane
Omslagontwerp Jan van Zomeren
Foto auteur Meredith Wielingen
Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 3662 8

‘Nederland, misschien wordt het eens tijd dat we in relatietherapie gaan. Je naam draag ik al maanden niet. “Ik ben Nederlands”: ik krijg het niet meer uit mijn strot. Dat neem ik mezelf meer kwalijk dan jou. Ik ben zo naïef geweest te geloven dat mijn loyaliteit boven jouw twijfel was -----verheven. Nee, tegenwoordig zeg ik alleen nog dat ik Marokkaans ben. Niet uit Marokkaans chauvinisme, maar om me te harnassen tegen jouw wantrouwen en achteloze afwijzing.’

NADIA EZZEROILI, JANUARI 2016, *DE VOLKSKRANT*

‘Gelukkig bepaalt de heer Wilders niet wie Nederlander is, maar de grondwet.’

TUNAHAN KUZU, SEPTEMBER 2016, TWEEDE KAMER DER
STATEN-GENERAAL

Proloog

Mag ik een Nederlander worden? Over die vraag buigt een ambtenaar zich, zijn blik gericht op het computerscherm. Het is een zomermiddag in 2018, en ik woon bijna elf jaar in Nederland. Zijn vragenlijst begint met de basisvragen.

Heb ik een geldig verblijfsadres in Nederland?

Check.

Ben ik ook voldoende ingeburgerd?

Check – ik heb al vijf jaar een vwo-diploma op zak en sinds kort zelfs een universitair diploma.

Heb ik een geldige verblijfsvergunning?

Ook check. ‘Asiel onbepaalde tijd’, staat erop. ‘Arbeid vrij toegestaan.’

‘Je bent toch gewoon een Nederlander?’ vragen vrienden en bekenden regelmatig, verbaasd over het feit dat ik juridisch gezien een andere status heb dan hen. Ze vergeten, of weten niet eens, dat onze achtergrond en verhouding tot Nederland verschillen.

Ik ben als een vluchteling naar Nederland gekomen. Met mijn verblijfsvergunning kan ik tot nu toe prima functioneren in de Nederlandse samenleving: studeren, werken, een huis huren, een bankrekening openen, reizen – kortom, leven. Toch kan ik geen aanspraak maken op bepaalde privileges die verbonden zijn aan het hebben van de Nederlandse nationaliteit: stemmen en mijzelf verkiesbaar stellen

bijvoorbeeld. Ik ben als politicoloog gevormd, ik publiceer in Nederlandse kwaliteitskranten, ik drink zelfs koffie en thee met Nederlandse parlementariërs, en toch kan ik niet stemmen omdat ik, anders dan mijn vrienden en studiegenoten, geen Nederlands paspoort heb. Ik herinner mij hoe studiegenoten tijdens de Tweede Kamerverkiezingen een stemfie (selfie van zichzelf in het stemhokje) op social media publiceerden, en ik het gevoel kreeg dat ik op een feestje was waar ik als enige niet mocht dansen. Ik wilde ooit namens Nederland kandideren voor de functie van jongerenvertegenwoordiger in de Verenigde Naties nadat een aantal vrienden mij op de vacature had gewezen. Kon ook niet. Bepaalde leningen en contracten zijn voor mij uitgesloten. Als ik naar het buitenland wil reizen, moet ik met mijn vluchtelingenreisdocument complexe visaprocedures doorlopen, terwijl mijn vrienden met een Nederlands paspoort zich vrij moeiteloos bijna overal kunnen bewegen. Als het mij dan toch lukt een visum te regelen, moet ik op vliegvelden meestal extra lang over mijn boarding doen. Bij de uitgang van het vliegveld moet ik dikwijls in lange rijen staan en mijzelf tegenover douanebeambten verantwoorden, terwijl medereizigers met hun Nederlands paspoort ongestoord door mogen lopen.

Ik herinner mij een vakantiebaantje in de zomer van 2013 in de Franse Dordogne, waar ik zes weken als receptionist bij een Nederlands vakantiepark heb gewerkt. Ik verwelkomde de gasten, wees hun de weg naar hun locatie op het vakantiepark en informeerde ze over recreatieactiviteiten in de buurt – van kanoën tot het bezoeken van middeleeuwse kastelen. Daarnaast pleegde ik namens deze

Nederlandse vakantiegangers telefoontjes – naar de huisarts of een lokaal restaurant bijvoorbeeld. Ik ontving en verstuurd faxberichten, nam de telefoon op en deed andere sociale en administratieve werkzaamheden.

Ik heb warme herinneringen aan deze periode. Het was mijn eerste ervaring waarin ik met Nederlanders werkte in de zes jaar dat ik in Nederland had gewoond (al bevond dit team zich nu in het buitenland). Ik herinner mij de uitstapjes naar het landschap van de Dordogne, mijn eerste keer kanoën. Mijn ziel ervoer een intense rust door het eindeloze geluid van het stromende water, terwijl vogels op de achtergrond een aangenaam geluid produceerden.

Na afloop van het werk besloot ik een vlucht van Brive naar Amsterdam te boeken. Daarmee zou ik de vermoeiende trein- en busreis die ik op de heenweg had genomen vermijden. In de eerste plaats omdat vliegen sneller en goedkoper was. Maar vooral ook omdat ik met collega's terug wilde reizen. Bij het vliegveld in Brive bleek dat collega's wel mochten vliegen en ik niet. Mijn verblijfsvergunning was geen geldig vervoerbewijs. 'Dit is toch mijn Nederlandse identiteitskaart?' zei ik geïrriteerd tegen de medewerkers op het vliegveld. In tegenstelling tot mijn collega's, die een Nederlandse nationaliteit hadden, kon ik met mijn verblijfsvergunning niet vliegen tenzij ik een extra document bij mij had (een reisdocument). Daar ging mijn geld.

Ik kocht een duur treinticket naar Amsterdam, nadat twee Nederlanders mij vanuit het vliegveld een rit naar het treinstation hadden gegeven. Zij runden een exclusief vakantiepark in de Dordogne en waren op dat moment op het

vliegveld omdat ze een familielid hadden afgezet. Ergens weet ik dat hun besluit om mij uit de brand te helpen er een uit barmhartigheid was. Maar ergens denk ik ook dat de Nederlandse taal ons verbond. Het Nederlandse koppel wilde een landgenoot helpen. Een jonge landgenoot die zes jaar daarvoor naar Nederland was gekomen, een paar maanden daarvoor een vwo-diploma had behaald en nu verloren was in het zuiden van Frankrijk omdat hij niet de juiste papieren bij zich had. Een verloren landgenoot met wie ze nu in Zuid-Frankrijk in het Nederlands zaten te converseren. Dat schepte een band – of in elk geval een vorm van verbinding.

Reizen en de reispapieren stellen ons het beste in staat onze relatie met ons land beter te begrijpen. Het woord 'laissez-passer' verwijst naar een kaart die jou toegang verschaft tot andermans land met behoud van jouw identiteit. Het beschikken over een Nederlands paspoort is om die reden het ultieme symbool voor een volwaardig huwelijk tussen de reiziger en Nederland. Hij of zij mag het rode paspoort van het Koninkrijk der Nederlanden dragen om kleur te bekenen, om aan te geven bij welke politieke gemeenschap hij of zij hoort. Dat ik in het buitenland een andere behandeling kreeg dan mijn Nederlandse landgenoten, illustreert mijn beperkte mate van verbondenheid met het huis Nederland. Ik hoef maar te upgraden, een diepere vorm van verbondenheid met Nederland aan te gaan, zijn paspoort als identificatie aan te nemen, en ineens zal ik in het buitenland als een ander mens worden behandeld, en allerlei privileges tot mijn beschikking krijgen. Dan hoef ik voortaan niet meer in de rij te staan of onnodig verantwoording af te leggen.

Als men vraagt hoe het komt dat ik (nog) geen Nederlander ben, zeg ik meestal: in principe heb ik daar wel recht op, maar ik zie het nog niet als prioriteit. Dat is menens – in de meer dan tien jaar dat ik in Nederland woon, wilde ik vooral een basis opbouwen. Een taal leren, een diploma behalen, een netwerk opbouwen en werken. Los van de zojuist genoemde relatieve beperkingen van een verblijfsvergunning, kon ik er tot nu toe alle basisactiviteiten die het leven draaglijk maken mee verrichten.

Toch begint het ergens te knagen, en te kriebelen. Na meer dan een decennium in Nederland te hebben gewoond merk ik dat ik mijn oriëntatiefase van Nederland al lang voorbij ben. Ik heb inmiddels Nederland en zijn bewoners in verschillende dimensies leren kennen. Ik heb zelfs een gedeeld referentiekader met de Nederlander ontwikkeld. In persoonlijke en professionele sferen zoals werk, vriendengroepen, het verenigingsleven en studie heb ik de dagelijkse gewoontes van de Nederlander leren kennen. Op een collectief niveau heb ik gedeelde ervaringen en herinneringen met Nederlanders opgebouwd. Denk aan historische gebeurtenissen als de ramp met de MH17, de financiële crisis, de zwartepietendiscussie, het WK-kampioenschap van de Nederlandse Leeuwinnen in 2017 en de heroïsche Elfstedentocht van zwemkampioen Maarten van der Weijden, om maar een paar voorbeelden te noemen. Mijn relatie met Nederland bevindt zich niet meer in de kinderschoenen. Ik heb geen excuses meer. Ik ben geen nieuwkomer, passant of pottenkijker meer. Daarom wordt het hoog tijd mijn verhouding met Nederland officieel naar een hoger niveau te tillen. Het is tijd dat Nederland en ik elkaar niet langer aan het lijntje houden.

Maar wat gaat de ambtenaar in de werkkamer van het gemeentehuis besluiten? Kan hij aan de hand van wat hij op het computerscherm ziet beoordelen of ik aan de eisen voldoe om een Nederlander te worden? En wat houdt dat eigenlijk in, Nederlander worden?

Op de fiets, onderweg naar het gemeentehuis om mijn verzoek tot naturalisatie in te dienen, deed ik bewust mijn oordopjes uit. Even geen podcast of muziek luisteren maar bewust zijn van het landschap om mij heen. Dit moest een bijzondere dag worden, alsof ik een geliefde ten huwelijk ging vragen. Ik wilde niets missen. Het groene landschap, met strak getekende weilanden, gaf mij een veilig gevoel, als een kind in de handen van haar moeder. Het was een droge zomer. De droogste zomer ooit zelfs. Toch was het gras groen. Fietsend door het Friese landschap dacht ik terug aan het televisieprogramma *Nederland van boven*, waar je als kijker getuige bent van een aloude, bekende mythe: God schiep de aarde, maar de Nederlanders schiepen Nederland. De juiste vertaling voor ‘maakbaarheid’ is lastig te vinden in andere talen. Dit landschap is ooit precies getekend, zodat ik uitgerekend op dat moment, met een brede glimlach op mijn gezicht, mij richting het gemeentehuis kon bewegen.

Om Nederland te schapen moest de Nederlander de werkelijkheid op papier zetten, elk stukje grond tekenen en registeren; zo efficiënt mogelijk gebruikmaken van de beschikbare ruimte. Maar naast de technische schepping van het landschap moest de Nederlander zijn sociale omgeving ook beheersen. En zo werd net als in andere landen

de grondwet geboren, een heilig raamwerk dat onder meer vaststelt wie een Nederlander wordt, en via welke procedures dat verloopt. Inmiddels is Nederland een liberale rechtsstaat. De burgers kiezen hun politieke vertegenwoordigers, die via consensus de nieuwe wetgevingen maken en de uitvoerende macht controleren.

De ambtenaar in het gemeentehuis is uitvoerder van deze wet, het juridische gezicht van Nederland – via hem handelt en spreekt een natie. En zo, op die zomermiddag, nadat de ambtenaar alle feiten via het computerscherm had doorgelopen, sprak Nederland via hem tot mij: ‘Zoals het er nu naar uitziet, kan ik het naturalisatieproces niet in gang zetten. Jij kan met deze status geen Nederlander worden. Het spijt me.’

Zijn woorden klieften als een speer door mijn ziel. Vooral omdat afwijzing niet tot een van mijn scenario's behoorde.

De jaren voorafgaand aan mijn naturalisatieverzoek was ik student politicologie in Amsterdam. Ik had een tijdelijk contract met een woningbouwvereniging. Mijn huis werd gesloopt, en ik had een nieuwe woning nodig. Ik huurde een kamer bij een vriend aan de Amsterdamse ring, zonder inschrijfadres. Om allerlei juridisch gedoe te voorkomen verhuren veel Amsterdammers hun huis zonder de huurder de mogelijkheid te geven zich bij de gemeente in te schrijven. Ik ben bij deze vriend ingetrokken, zodat ik mijn studie in Amsterdam kon vervolgen. Terwijl ik gestrest met mijn privé- en studiezaken bezig was, werd ik nalatig met mijn administratie – ik had geen inschrijfadres geregeld. Technisch verbleef ik illegaal in Nederland. En dus werd ik

uit de Basisregistratie Personen (BRP) gegooid alsof ik niet in Nederland woonde, terwijl ik in de praktijk een woning had en aan een Nederlandse onderwijsinstelling studeerde. Ik had een Nederlands rekeningnummer en een ov-studentenkaart. Maar ik werd blind, en vergat dat, voordat je iets wilt doen in Nederland, je papieren eerst op orde moeten zijn.

Op de fiets naar het gemeentehuis keek ik nog verliefd. Ik dacht aan emotionele nieuwkomers die mij vertelden met hoeveel tegenzin ze het Nederlanderschap hadden aangevraagd en aanvaard. ‘Nederland is bedacht door mensen, net als jouw geboorteland,’ zei ik tegen ze. ‘Je kan Nederland ook verlaten, niemand dwingt jou een Nederlander te worden.’ Uit hun verhalen begreep ik dat hun besluit om een Nederlander te worden vooral instrumenteel was. Ze wilden voornamelijk van de baten profiteren (meer privileges tijdens het reizen en financiële zekerheid). Natuurlijk droegen ze bij aan de Nederlandse samenleving door belasting te betalen, maar op emotioneel niveau vonden ze het toch een verlies om een Nederlander te worden en hun oorspronkelijke nationaliteit achter zich te laten. Ik aan de andere kant, terwijl ik richting het gemeentehuis fietste, wist het zeker: ik stond op het punt de juiste beslissing te nemen. Ik was toe aan een symbolisch huwelijk tussen mij en mijn nieuwe vaderland. Als een romanticus die met een ring in zijn tas, enthousiast fietsend naar zijn geliefde, zeker is van zijn zaak: deze liefde is wederzijds. Maar ik leefde in een tunnelvisie, was te veel overtuigd van mijn zaak. Door het verwaarlozen van de papieren werkelijkheid dreigde nu mijn poging om een Nederlander te worden te mislukken.

Ik keerde op die dag terug naar huis met huiswerk van de ambtenaar: verzamel bewijs waaruit blijkt dat je niet in het buitenland maar in Nederland verbleef. Ik moest ‘het gat’ in mijn verblijf kunnen verantwoorden. De ambtenaar wilde alle juridische mogelijkheden onderzoeken om te kijken of ik alsnog het recht op Nederlanderschap had. Diezelfde avond downloadde ik mijn studieresultaten van die vier maanden. Daarmee kon ik aantonen dat ik vakken had gevolgd aan de Universiteit van Amsterdam en aan tentamens had deelgenomen, en dus in Nederland was. Ik downloadde mijn pin- en reisgeschiedenis, waaruit je kon afleiden dat ik regelmatig in Amsterdam boodschappen had gedaan en door Nederland had gereisd. Daarnaast verzamelde ik bestanden waaruit bleek dat mijn woning inderdaad was gesloopt en dat ik een tijdelijk contract had. Het was privacygevoelige informatie, maar ik hoopte en geloofde dat het Nederlanderschap de moeite waard was om voor te vechten.

Terwijl ik huiswaarts keerde, realiseerde ik vooral hoe voorwaardelijk Nederlanderschap eigenlijk is. Ik dacht aan Ayaan Hirsi Ali, die in *Nomade* vertelt hoe de toenmalige minister voor Vreemdelingenbeleid en Integratie, Rita Verdonk, haar het Nederlanderschap wilde ontnemen omdat zij tijdens haar asielprocedure had gelogen. Ik kan dus, dacht ik terwijl ik naar huis fietste, als de wet dat toelaat, geweigerd worden om Nederlander te worden, ondanks mijn geweldige beheersing van de Nederlandse taal. En als dat niet geweigerd wordt, kan ik ook, als politieke leiders dat willen en de wet dat toelaat, mijn Nederlanderschap

makkelijk weer verliezen. Maar ik dacht ook aan de talloze gesprekken binnen mijn vriendenkring, waar jonge Nederlanders met een migratieachtergrond zich erover beklagen dat ze zich steeds meer vervreemd voelen van Nederland.

Ze voelen zich vreemdeling in eigen land, terwijl hun onbehagen overschaduwd wordt door de zogenaamde gewone Nederlander, die nog niet kan wennen aan het feit dat Nederland een multi-etnische en multireligieuze samenleving is geworden. 'Ik voel mij geen Nederlander en daar ben ik trots op,' hoorde ik een van deze vrienden verklaren. Hij reageerde op de uitspraken van minister Stef Blok van Buitenlandse Zaken, die weken voorafgaand aan mijn verzoek tot naturalisatie had gezegd dat hij 'pragmatisch' is ten opzichte van xenofobie.

Blok deed deze uitspraak tijdens een praatje waarin hij onder andere verklaarde dat hij geen enkele multiculturele en multi-etnische samenleving kent waar de 'oorspronkelijke' bevolking nog vredig samenwoont met nieuwkomers. Blok, het diplomatieke gezicht van Nederland, deed deze uitspraken niet in een obscure kroeg in Kampen, maar bij een conferentie van Nederlandse diplomaten die bij internationale organisaties (zoals de Verenigde Naties en de Wereldbank) werken. 'Waarschijnlijk zit ergens diep in onze genen dat we een overzichtelijke groep willen hebben om mee te jagen of om een dorpje te onderhouden,' verklaarde de minister oppervlakkig.

De vriend die mij vertelde dat hij zich geen Nederlander meer voelt, voegde daaraan toe dat hij vroeger wel dacht een Nederlander te zijn. Hij moest zijn geloof bijstellen om tot de cynische conclusie te komen dat Nederland hem

liever kwijt wil dan bij zich houdt. Nu is hij een trotse Surinamer, terwijl hij in Amsterdam is geboren en Suriname alleen kent van vakantie met zijn familie.

Tegenover dit cynisme heb je ook biculturele Nederlanders die zich juist niet neerleggen bij uitsluitende uitspraken van politici als Stef Blok. Ze vechten juist voor hun Nederlanderschap. Zo verzetten ze zich tegen Zwarte Piet omdat ze geloven dat de toekomst van hun zwarte kinderen hier in Nederland is. Ze schrijven boeken, worden politiek actief en organiseren demonstraties en debatten. Ze verstoren het feestje in het huis Nederland en doorbreken taboes, niet uit haat maar juist uit liefde voor Nederland. Omdat ze hier een gezamenlijke toekomst willen bouwen.

Dankzij het onbehagen maar ook de strijd lust van Nederlanders met een migratieachtergrond ben ik me bewust van het feit dat mijn poging een Nederlander te worden niet alleen een juridische dimensie heeft. Ik moet ook rekening houden met het feit dat emoties een belangrijke rol spelen bij de invulling van het Nederlands burgerschap. Want je kunt wel een Nederlander op papier worden, maar het is de vraag of je in het dagelijks leven ook zodanig zult worden behandeld. Het is ook de vraag of je je wel een Nederlander *vóelt*. Mijn vriend besloot zichzelf niet meer als Nederlander te beschouwen omdat hij dat niet meer voelde, en omdat hij in zijn beleving niet als een Nederlander werd behandeld.

‘Waar kom jij vandaan?’ is een belangrijke vraag die als thermometer geldt om de mate van acceptatie in Nederland te meten. Veel vrienden met een migratieachtergrond raken geïrriteerd wanneer ze op die vraag ‘Eindhoven’ of

‘Hoorn’ antwoorden, en hun gesprekspartner daar dan geen genoegen mee neemt.

‘Nee, waar kom je écht vandaan?’ vraagt hun gesprekspartner zelfverzekerd terug.

‘Amsterdam West,’ zeggen mijn biculturele vrienden terug, terwijl hun gesprekspartners kennelijk geïnteresseerd waren in het geboorteland van hun voorouders. Het is een babylonische spraakverwarring. Ik snap de irritaties van mijn vrienden wel. Als ik in Nederland geboren was, zou ik waarschijnlijk ook geïrriteerd raken als iemand zou veronderstellen dat ik een ‘buitenlander’ ben, simpelweg omdat ik er niet Nederlands (lees: wit) uitzie.

Een week voorafgaand aan mijn verzoek tot naturalisatie bezocht ik een lokaal museum in een Fries dorpje. Daar hebben ze de zogenaamde Theun de Vries-kamer. Theun de Vries is een schrijver op wie Friezen trots zijn. Eenmaal in het museum raakte ik aan de praat met de beheerder. We spraken over de mogelijkheden vrijwilliger te worden. Op een gegeven moment vroeg hij: ‘Wat is uw achtergrond?’

‘Congo,’ antwoordde ik.

De museumbeheerder keek mij met een verbaasde blik aan, waarna hij zei: ‘Nee, ik bedoel, qua studie.’

En toen vertelde ik hem dat ik politieke wetenschappen studeerde.

Ik ging naar huis met het besef dat sommige Friezen anders zijn dan ik aanvankelijk had gedacht. In plaats van Friezen had ik beter ‘Nederlanders’ kunnen denken.

Ik was positief verrast door het feit dat er in Nederland mensen bestaan die in de eerste plaats naar het individu

kijken en niet enkel en alleen naar zijn afkomst. Dit moedigde mij des te meer aan om een Nederlandse nationaliteit aan te vragen. Ik hoopte dat deze Nederlandse nationaliteit een geschikte kroon was op mijn lange reis van vluchteling naar burger. Een burger die op basis van zijn bijdrage aan de samenleving wordt beoordeeld, en niet op basis van zijn etnische, culturele of religieuze achtergrond. Maar wist ik eigenlijk wel waar ik aan begon?

Dit boek heeft twee overlappende ambities. Aan de ene kant gaat het over mijn poging een Nederlander te worden, ook wel 'de reis van vluchteling naar burger' genoemd. Aan de andere kant gaat het boek over de emotionele invulling van het Nederlandschap, ook wel de strijd om Nederlandschap genoemd. De centrale vraag daarbij is hoe wij een inclusieve publieke ruimte kunnen bouwen waar onze verschillen niet als een probleem worden gezien, maar onze overeenkomsten en lotsverbondenheid de uitgangspunten vormen.

In het eerste deel van het boek – de reis van vluchteling naar burger – vertel ik een persoonlijk verhaal. Over hoe ik van een vluchtelingenkamp in Tanzania mijn weg vond in een klas waar ik de Nederlandse taal in babystapjes leerde, en uiteindelijk mijn plek veroverde als een geëngageerde schrijver in het Nederlandse publieke debat. Het is een reis waarin ik verschillende uitdagingen en vooroordelen moest overwinnen. Maar ik kreeg daarbij ook steun van 'barmhartige Nederlanders'. Het zijn mensen die voorbij de stempels 'vluchteling' en 'zwart' keken en mijn levenslust en ambitie zagen. Daardoor gaven zij mij een duwtje in